

Uppdaterade rutiner, utbildning i och ökad följsamhet till basala hygienrutiner i kommunerna utifrån covid-19

Socialstyrelsen följer fortlöpande kommuner och verksamheters arbete med att förebygga covid-19. Myndigheten kan konstatera att många kommuner och privata utförare i landet har gjort insatser för att stärka arbetet med att förhindra smittspridning i samband med coronapandemin inom socialtjänstens verksamheter. Aktuella rutiner och kunskap om basala hygienrutiner hos personal och ledning är, liksom följsamhet till basala hygienrutiner och klädregler, viktiga faktorer för att motverka smittspridning.

Exempel på resultat som presenteras i detta faktablad:

- En kartläggning från Socialstyrelsen visar att mellan 70 och 80 procent av kommuner och privata utförare har uppdaterat sina rutiner för arbetskläder och/eller basal hygien i samband med coronapandemin. Vissa kommuner och verksamheter uppger att de har tillräckliga rutiner sedan tidigare, men att de nu har uppmärksammat rutinerna mer.
- Omkring 50 000 personer som arbetar inom äldreomsorg och kommunal hälso- och sjukvård har under året genomgått de e-utbildningar som Karolinska Institutet tagit fram på uppdrag av Socialstyrelsen. Inom övrig socialtjänst har knappt 4000 personer genomgått utbildningarna. Syftet med utbildningarna är att stärka beredskap och ge kunskap om de viktigaste principerna och utmaningarna i arbetet att förhindra spridning av covid-19.
- Många kommuner visar förbättrade resultat i de extra punktprevalensmätningar av följsamhet till basala hygienrutiner och klädregler som Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) genomförde under vecka 40 och 41 2020.

Föreskrifter om arbetskläder och basala hygienrutiner

Personal inom hälso- och sjukvård och tandvård ska i sitt arbete tillämpa Socialstyrelsens föreskrifter om basal hygien i vård och omsorg (SOSFS 2015:10). Det gäller även personal inom omsorgen vid genomförande av insatserna hemtjänst, särskilda boenden och vissa LSS-boenden¹. Basala hygienrutiner är den mest grundläggande åtgärden för att förebygga vårdrelaterade infektioner. Basal hygien omfattar handhygien, användning av arbetskläder, skyddshandskar och skyddsskador – det vill säga åtgärder som behöver tillämpas i den direkta vården och omsorgen för att förebygga vårdrelaterade infektioner. Föreskrifterna gäller i situationer då personalen har fysisk kontakt med patienter eller personer som beviljats omsorgsinsatser där det finns risk för överföring av smittämnen².

Arbetskläder är en del av de basala hygienrutinerna. Arbetskläder får endast bäras i arbetet. Om arbetet bedrivs på flera platser, får de dock även bäras vid färd mellan dessa. Arbetsklädernas ärmar ska vara så korta att de slutar ovanför armbågen och de ska bytas dagligen³. I bostäder enligt LSS för personer med funktionsnedsättning är det viktigt att arbetskläderna inte gör att boendet får en institutionell prägel⁴.

Arbetskläder regleras också genom Arbetsmiljöverkets föreskrifter om Smittorisker (AFS 2018:4) där det bland annat beskrivs att arbetsgivaren ska se till att arbetstagare tar av arbetskläderna när arbetsdagen är slut, att arbetskläder som är använda hålls åtskilda från andra kläder, tvättas i minst 60°C och förstörs vid behov⁵.

Vikten av processer och rutiner för att säkerställa verksamhetens kvalitet

Vårdgivare och de som bedriver verksamhet med hemtjänst eller särskilda boendeformer ansvarar för att personalen följer aktuella föreskrifter. Av Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete framgår det att vårdgivaren eller den som bedriver socialtjänst eller verksamhet enligt LSS ansvarar för att det finns sådana processer och rutiner som behövs för att säkra verksamhetens kvalitet⁶.

Inspektionen för vård och omsorg uppmärksammar basala hygienrutiner vid tillsyn

Våren 2020 genomförde Inspektion för vård och omsorg (IVO) en nationell tillsyn i 1 045 verksamheter kring åtgärder för minskad smittspridning av covid-19. Resultatet visade bland annat att samtliga särskilda boenden för äldre som de varit i kontakt med har sett över följsamheten till de basala hygienrutinerna. Verksamheterna beskrev en nära och tät dialog med medarbetarna som en metod för att säkerställa och upprätthålla basala hygienrutiner samt vikten av tydlighet

¹ 1-3 §§ SOSFS 2015:10

² Se 5 § SOSFS 2015:10.

³ 5 § SOSFS 2015:10.

⁴ <https://www.socialstyrelsen.se/stod-i-arbetet/vardehygien/basala-hygienrutiner/>

⁵ 16 § AFS 2018:4.

⁶ 4 kap. 2-4 §§ SOSFS 2011:9.

mellan enhetschef och medarbetare. Som exempel på åtgärder som verksamheterna har genomfört med positiva effekter nämns att de har genomfört workshops, tagit fram filmer med instruktioner samt webbutbildningar⁷.

Många kommuner/stadsdelar och privata utförare uppger att de har uppdaterat sina rutiner i och med covid-19

Omkring 7 av 10 kommuner/stadsdelar har på något sätt uppdaterat rutinerna för arbetskläder och/eller övriga basala hygienrutiner. Ungefär 30 procent av kommunerna har uppgett att de har uppdaterat rutinerna kring arbetskläder och 40 procent att de har uppdaterat rutinerna avseende basal hygien. Resterande har uppgett att de inte har uppdaterat rutiner, vilket dock inte utesluter att de har stämt av om rutinerna är aktuella och därför inte behövde uppdateras (tabell 1). Det visar en kartläggning som Socialstyrelsen har genomfört, se faktaruta.

Kommuner/stadsdelar beskrev i fria kommentarer i kartläggningen till exempel att rutinerna har uppdaterats inom vissa verksamhetsområden men inte andra, att det inte fanns ett behov av att revidera rutinerna men att de har uppmärksammat mer, att personal har utbildats samt att man har säkerställt att rutinerna används rätt och uppmanat till följsamhet. En kommun uppgav att de har utökat användandet av arbetskläder till att omfatta fler verksamheter, där omvårdnadsarbete kan förekomma. En annan kommun uppgav att kostnaden för inköp av arbetskläder har ökat, vilket de tolkade som att man har köpt in fler uppsättningar. Ytterligare en kommun beskrev att de öppnat fler omklädningsrum och utökat tvätten.

Tabell 1. Uppdaterade rutiner utifrån covid-19 i kommuner/stadsdelar

Andel kommuner/stadsdelar som med anledning av situationen med covid-19 har uppdaterat sina rutiner för hantering och tillhandhållande av arbetskläder för personalen

	Procent
Ja	31
Nej	29
Nej, rutinerna avseende arbetskläder har ej uppdaterats, däremot rutinerna avseende basal hygien	40
Vet ej	1
Totalt (n=118)	100

Källa: Enkät från Socialstyrelsen om arbetskläder 2020

När det gäller de privata utförarna har de flesta utförare som besvarat enkäten på något sätt uppdaterat rutinerna för arbetskläder och/eller övriga basala hygienrutiner. 31 procent uppger att de har uppdaterat rutinerna för just arbetskläder och 50 procent att de inte har uppdaterat rutiner avseende arbetskläder, men däremot rutinerna avseende basal hygien (tabell 2).

I kommentarer uppgavs bland annat att verksamheter har infört arbetskläder även på enheter där det inte finns vårdnära arbetsuppgifter, att även administrativ personal som befinner sig i utrymmena ska ha arbetskläder samt att rutinerna fanns innan Coronapandemin men att personalen har fräschat upp kunskaperna i samband med utbrottet av covid-19.

⁷ <https://www.ivo.se/tillsyn/tillsyn-aldreomsorgen-covid-pandemin/genomford-tillsyn-atgarder-minskad-smittspridning/>

Tabell 2. Uppdaterade rutiner utifrån covid-19 hos privata utförare

Andel privata utförare som med anledning av situationen med covid-19 uppdaterat sina rutiner för hantering och tillhandahållande av arbetskläder för personalen

	Procent
Ja	31
Nej	19
Nej, rutinerna avseende arbetskläder har ej uppdaterats, däremot rutinerna avseende basal hygien	50
Total (n=16)	100

Källa: Enkät från Socialstyrelsen om arbetskläder 2020

Om Socialstyrelsens kartläggning

Myndighetens kartläggning av hur arbetskläder tillhandahålls, hanteras och finansieras i de omsorgsverksamheter som omfattas av Socialstyrelsens föreskrifter (SOSFS 2015:10) om basal hygien i vård och omsorg genomfördes i september - oktober 2020:

Ett slumpmässigt urval av kommuner och stadsdelar har på en övergripande nivå fått svara på frågor om personalens arbetskläder. Ett antal privata aktörer med minst ett visst antal enheter har på motsvarande sätt fått frågor om hur det ser ut i deras verksamhet. Då urval och antal skiljer sig går det inte att göra jämförelser mellan privata och kommunala verksamheter. De verksamheter som omfattas av kartläggningen är hemtjänst, särskilt boende för äldre, bostad med särskild service för personer med funktionsnedsättning enligt SoL och LSS.

I enkäter till kommuner och privata utförare ställdes en fråga; *Har ni uppdaterat era rutiner för hantering och tillhandahållande av arbetskläder med anledning av situationen med covid-19?* De som svarade nej kunde uppge att de däremot har uppdaterat rutiner för basal hygien. Att kommunen eller verksamheten har svarat att de har uppdaterat rutinerna kring arbetskläder utesluter inte att de även har uppdaterat andra rutiner eller delar av rutiner som avser basal hygien i övrigt.

Genomförda utbildningar

Karolinska Institutet har på uppdrag av Socialstyrelsen tagit fram två e-utbildningar med syftet att stärka beredskap och ge kunskap om de viktigaste principerna och utmaningarna i arbetet att förhindra spridning av covid-19. Fokus ligger på hygienprinciper och användning av personlig skyddsutrustning.

- *Covid-19 - hindra smittspridning och skydda personal som arbetar inom svensk hälso- och sjukvård och socialtjänst.* Utbildningen riktar sig till all personal inom vård och omsorg inom regioner och kommuner, både de som arbetar inom svensk hälso- och sjukvård och socialtjänst, och syftar till att ge baskunskap om covid-19
- *Covid-19 - triage och användande av personlig skyddsutrustning.* Utbildningen riktar sig till sjukvårdspersonal inom hälso- och sjukvård samt

socialtjänst som kan tänkas arbeta mera vårdnära med misstänkta eller bekräftade fall av covid-19.

Socialstyrelsen har också tagit fram en kompletterande utbildning till de som arbetar inom vård och omsorg *Hindra smittspridning och använda skyddsutrustning*. Den är en komplettering till webbutbildningarna och vänder sig främst till de som är nya på jobbet inom äldreomsorg och verksamheter för personer med funktionsnedsättning. Den kompletterande utbildningen kan också användas som ett stöd i att lära andra, mindre erfarna kollegor vad som gäller.

E-utbildningarna startade under vecka 12. Till och med vecka 48 är det totala antalet deltagare 165 800 för de två e-utbildningarna (tabell 3). Samtliga kommuner i landet har haft deltagare på utbildningarna. Inom äldreomsorgen är det 32 840 personer som har gått utbildningarna och inom kommunal hälso- och sjukvård 18 124⁸. Inom socialtjänst, som bland annat omfattar personer som arbetar inom verksamheter för personer med funktionsnedsättning, är det 3 826 personer som har gått utbildningarna.

Tabell 3. Personal som har genomgått e-utbildningar om Covid-19

Antal personal inom hälso- och sjukvård, socialtjänst, äldreomsorg och kommunal hälso- och sjukvård som har genomgått de olika utbildningarna fram till och med vecka 48

	Covid-19, utbildning 1+2	Covid-19 utbildning komplettering
vecka 17	110 800	591
vecka 24	143 800	1 571
vecka 41	158 400	2 354
vecka 48	165 800	2 586

Källa: Socialstyrelsens egen uppföljning

Följsamhet till hygienrutiner och klädregler enligt punktprevalensmätningar

Varje år bjuder Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) in regioner och kommuner till en nationell punktprevalensmätning (PPM) av följsamheten till basala hygienrutiner och klädregler. Mätningarna är viktiga verktyg för att verksamheter ska kunna följa resultatet av sitt eget arbete och stärka följsamheten. I år har extra mätningar gjorts för att följa upp resultatet av de satsningar som genomförts med anledning av coronapandemin och för att identifiera ytterligare behov. 162 kommuner medverkade i mätningen under vecka 40–41, jämfört med 71 kommuner i vårens mätning, som genomfördes vecka 11–12. Antalet observationer var 19 760, en ökning från de 7 800 medarbetare som observerades under vårens mätning.

Höstens resultat visar att följsamheten till samtliga åtta steg för basala hygienrutiner och klädregler ligger på 64 procent jämfört med 59,2 procent i vecka 11–12. Följsamhet till samtliga steg för klädregler låg på 89,3 procent under höstens mätning en ökning från de 86,3 procent i vårens mätning. Ett förbättringsområde är desinfektion före patientnära arbete som ligger på 77 procent men ökade markant från 66 procent jämfört med mätningen 2019.

⁸ De två första månaderna låg utbildningen i ett annat system, där fanns inte uppdelningen i verksamhetsområden varför siffran om antal per verksamhetsområde egentligen är högre.

Exempel på framgångsfaktorer i några av de kommuner som har förbättrat sina resultat är regelbunden uppföljning, dialog med linjechefer och stöd från ledningen. Även olika utbildningsinsatser anses ha bidragit till bättre resultat. Sedan mätningarna under våren har över 100 000 personal gått utbildning inom vårdhygien, och fler har fått del av genomgångar och träning vilket kan tänkas påverka följsamheten. Mer information om mätningarna finns på SKR:s hemsida⁹.

Sammanfattande slutsatser

Kommunerna har under året förbättrat förutsättningarna att förhindra smittspridning i verksamheterna på flera sätt. Vi ser att många har uppmärksammat och även uppdaterat sina rutiner för hantering av arbetskläder och basal hygien. Personalen har gått e-utbildningar med syftet att stärka beredskap och ge kunskap om de viktigaste principerna och utmaningarna i arbetet att förhindra spridning av covid-19. Det största antalet deltagare inom kommunerna finns inom äldreomsorgen och kommunal hälso- och sjukvård, medan ett mindre antal som arbetar inom övrig socialtjänst, som inkluderar LSS, har genomgått utbildningarna. Det är fortfarande många inom de olika verksamhetsområdena som inte har genomgått utbildningarna.

Att uppnå full följsamhet till basala hygienrutiner och klädregler kräver ett långsiktigt arbete och flera olika insatser. Även om vi ser flera exempel på förbättrade förutsättningar, kvarstår många utmaningar. Därför behövs ett ständigt pågående förbättrings- och utvecklingsarbete.

Faktabladet har sammanställts av: Maria Rude, Axana Hagggar och Michaela Prochazka, med stöd av Hanna Jarvad (Socialstyrelsen).

Kontakt:

Maria Rude (utredare på avdelningen för analys)

Telefon: 075-247 30 00

E-post: maria.rude@socialstyrelsen.se

Axana Hagggar (utredare på enheten för patientsäkerhet)

Telefon: 075-247 30 00

E-post: axana.hagggar@socialstyrelsen.se

Versionshistorik

Version	Ändring avser	Datum
1.0	Nytt dokument	2020-12-17

⁹<https://skr.se/halsasjukvard/patientsakerhet/matningavskadorivarden/matningbasalahygienrutiner.10973.html>